

Cronica : entschatta october 1978 entochen la fin da mars 1979

Autor(en): **Berther, Norbert**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **64 (1979)**

Heft 12

PDF erstellt am: **16.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882375>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Cronica

(Entschatta october 1978 entochen la fin da mars 1979)

Fatgs romontschs

Radunonza dalla Romania a Falera

Il 25 da november salva la Romania sia radunonza generala a Falera e quei per l'emprema gada gia il november e buca pli da s. Stiafen. Era ils students che han giu avon ina seduta ein presents. Els delegheschan Ramun Berther ella supra-stonza en piazza da Florentin Lutz. Il conredatur digl Ischi, dr. Marcus Defuns, abdichescha. El vegn denton a vegnir remplazzaus pér en in onn, cura ch'il bien-ni d'uffeci ei alla fin. Davart las acziuns dalla Romania da 1978 ei gia vegniu fatg menziun ella davosa cronica. Dad allegar ei aunc l'ediziun dil niev cudisch da canzuns, numnaus «Il Grisch» (Mira register da litteratura). Il program da lavur per 1979 ei pli u meins identics cun quel dalla Ligia romontscha. Suenter las trac-tandas statutaricas referescha dr. Gion Deplazes davart l'identitad romontscha e dr. Iso Camartin exprima enzacons «Patratgs d'in globaltrotter sur da sia patria».

Radunonza da delegai dalla Ligia romontscha

La secunda radunonza da delegai dalla Ligia romontscha (LR) che ha liug ils 9 da december a Cuera sefatschenta specialmein dil program da lavur e dil preventiv per 1979. Ils puncts principals dil program secloman: rinforzar e coordinar la preschientscha romontscha en scola, promover la formaziun e scolaziun permanenta da tuts carschi sin intschess romontsch, dapli romontsch ella veta publica, actualisar e rinforzar il teater romontsch cun accent special en Surselva, realisar in supplement interromontsch (enteifer la pressa romontscha), edir l'istoria dalla litteratura da prof. Bezzola e la grammatica sursilvana da Theo Candinas. Il preventiv cun entradas ed extradas da ver 780 000 frs. resp. 300 000 per las ediziuns vegn acceptaus unanimamein. Pli gronda discussiun provocheschan las novas tesas per la lavur culturala presentadas per l'emprema gada dil president Romedi Arquint a caschun dalla radunonza festiva dils 10 da zercladur a Casti. Specialmein il principi territorial ed il lungatg da canzlia caschunan differentas reacziuns positivs e negativs.

Sboz per ina nova lescha da lungatgs

Il 7 da fevrer presenta la cumissiun pil dretg linguistic il sboz commentau per ina nova lescha da lungatgs el Grischun. Ins vul crear ina basa legala che gida a mantener la pasch linguistica el Grischun. Ina ulteriura mira ei il manteniment dils lungatgs, specialmein dil romontsch. Da gronda impurtonza ein las prescripziuns pertuccont l'instrucziun en scola: En scoletta ed ella scola primara ei d'in-

struir el lungatg mumma. En territoris romontschs cun instrucziun elementara romontscha sto ei era vegnir dau romontsch ed instruiu en certs roms en quei lungatg era ellas classas pli aultas. En zonas mischedadas duei il lungatg dalla minoritad vegnir risguardaus. Da gronda muntada ein medemamein ils artechels pertuccont il lungatg periclitau: Il Cantun decretescha che las publicaziuns dueien vegnir fatgas el lungatg dalla regiun. Il romontsch duei vegnir risguardaus tier il notariat, igl uffeci civil ed il cudisch funsil. Las inscripziuns stradalas en siu territori han da succeder en quei lungatg. – Il sboz preparaus da dr. Schäppi (president), dr. Donat Cadruvi, lic. iur. Not Carl, dr. Pierluigi Schaad e lic. iur. Remo Bornatico anfla in bien eco. Ei vegn denton aunc a dar numerusas discussiuns entochen che quella lescha va en vigur.

Novas statutas per la Societad retoromontscha

Alla radunonza generala dils 26 da mars reveda la Societad retoromontscha (SRR) sias statutas. Da niev aschunscha ella in artechel pertuccont la nomina da commembers d'honor, plinavon la pusseivladad da salvar ina radunonza, sche 50 commembers giavischan ei e lu las formalitads da decisiun per la suprastonza. Muort abdicaziun da dr. Gieri Ragaz, rev. Rico Parli e Angelina Valaulta vegnan eligi sco successurs Cristian Joos, rev. Gion Gaudenz e Genoveva Seger-Arquisch. – Culla fin da 1978 ei il sisavel tom dil Dicziunari romontsch grischun vegnius terminaus. Cun quei niev volumen che cumpeglia la lettera F e che dumbra 861 paginas ei ina tiarza dalla gronda ovra sin talina. 1978 ha la SRR era ediu las Annalas ed il secund tom dalla Raetica romanica che cumpeglia ils registers per la bibliografia davart il romontsch e sia litteratura naven da 1950–1977.

Puspei in camp studentic suenter ina pli gronda interrupziun

Dils 9 entochen ils 14 d'october realisescha la Montana, l'uniun romontscha da scolars cantunals a Cuera in camp studentic a Malögia. Da quel fan 29 students dalla Sur- e Sutselva part. Ina gruppa sefatschenta dil teater, l'otra dalla reportascha da fotografias, ferton che la tiarza s'instruescha el sault. Schibein il Balcun tort sco il Radio rapportan sur da quei camp.

Biologia per romontsch

Dils 29 da schaner entochen ils 2 da fevrer organisescha il Seminari da scolasts a Cuera per la tiarza gada ina jamna da concentraziun en biologia per romontsch. Sut la direcziun da prof. Isidor Winzap e prof. Benedetg Camenisch gruppescha la tiarza classa dil seminari tut ils plaids da biologia tenor tema ed alfabet.

Prelecziuns romontschas

Ils 8 da december segna *Vic Hendry* siu niev cudisch «Grenzgänge» ella libreria Schuler a Cuera. La sera prelegia el ella Casa romontscha a Cuera. Cuort temps

avon (emprem da december) haveva el prelegiu el Seminari da scolasts schibein ella partiziun romontscha sco tudestga. Alla Scola cantunala dat el miez fevrer in schatg da siu operar litterar.

Societad retoromontscha a Stuttgart

Ils 10 d'october salva la Societad retoromontscha, Stuttgart, l'unica uniun da quella sort en Tiaratudestga, l'emprema radunonza generala. Meins per meins seradunan ils commembers ad ina serada. Per informaziun ed instrucziun endescha l'uniun fegls d'orientaziun, entochen ussa 50 paginas, cumpriu ils texts (cun notas) dallas canzuns che vegnan cantadas reguladamein. Duront l'emprema mesadad digl october 1977 realisescha la societad ina exposiziun da cudischs. Igl interess ei staus gronds.

Religiun

Novs plevons

La pleiv da Medel elegia ils 18 da november sur *Giusep Berther* (Lumbrein) sco siu plevon enstagl da sur *Paul Casanova* che ha surpriu la pleiv da Trun. Ella medema radunonza decida la pleiv da Medel da fundar in cussegl pastoral. Niev pastor dallas olmas da Lumbrein daventa sur *Sigisbert Berther*, ferton che sur *Paul Giger* vegn siu successur a Breil.

Niev decan dalla Surselva

Ils 20 da november elegia il Decanat sursilvan sur *Tumaisch Berther*, plevon a Falera, sco niev decan. Ils ulteriurs commembers dalla suprastonza ein: sur Giusep Cathomas, sur Sep Fidel Sievi, sur Paul Casanova e sur Paul Giger.

Cuors per catechets a Danis

Igl atun 1978 entscheiva in cuors per catechets ord igl intschess dalla Surselva. Il menader da quella instrucziun ei sur Cyrill Flepp che diregia il center catechetic a Cuera.

Antenna – Nova periodica

L'entschatta digl onn 1979 cumpara per l'emprema gada l'«Antenna», la nova periodica sursilvana che duei porscher als lecturs paun spirtal e spirtual sin terren religius, moral, pedagogic e social. La nova scartira che cumpara 4 gadas ad onn «vul tarmetter viado 'undas' per instrucziun e meditaziun, per dar curascha ed

impuls, legria e mussavia per il viadi tras ils caglioms da nies temps. . . Ella ei pronta da retscheiver damondas, impuls, sustegn, interess, critica, capientscha. . .» Sco redactors segnan ils plevons Martin Bearth, Marcus Flury e Felici Riedi.

Cultura

Maletg mural d'Aluis Carigiet a Sumvitg

Igl emprem d'october inaugurescha Sumvitg il maletg mural vid la casa da scola a Sumvitg. La pictura, projectada dad Aluis Carigiet e realisada da Gieri Schmed, Trun, representa s. Gieri che perfora il drac. Era la fatscha centrala dalla casa da scola ei vegnida decorada d'in motiv fetg vegl, medemamein tenor las directives d'Aluis Carigiet.

Museum regional Surselva

Ils 4 da fenadur vegn fundau a Sagogn in comité d'iniziativa sut il presidi da dr. Donat Cadruvi per in niev museum sursilvan per puresser e mistregn. Las finamiras da quella instituziun ein: mantener ed exponer ils impurtonts objects e cundrezs da muntada regionala ord ils secturs dil puresser, dils mistregns e menaschis, promover igl art da mistregns e sustener la scolaziun e scrutaziun da lavur e tradiziun purila e da mistregners, organisar sentupadas culturalas (cuors, exposiziuns etc.) tenor la mira e las pusseivladads dil museum. – Ils 12 da mars salva il comite d'iniziativa ina radunonza d'orientaziun a Glion. Ins vul acquistar la casa Carniec a Glion, ella quala ins vul oravontut conservar caussas impurtontas dalla agricultura, dil mistregn e dil commerci. Il comite d'iniziativa vul sensibilisar la populaziun per quei project e perquei salva el el decuorts dalla primavera seras d'informaziuns en differents loghens dalla Surselva. Suenter la radunonza referescha dr. Alfons Maissen sur dalla muntada d'in niev museum regional ed il davos muossa el dus films davart il vischler ed il far paun a Breil. Per garantir ina buna coordinaziun cun il Museum sursilvan a Trun prevedan ils responsabels d'installar ina gruppa da contact. Quella duei sclarir la collaboraziun denter il Museum retic, ils museums regionalis e locals, las pusseivladads d'in agid tecnic e finanziar entras il Cantun e la finanziaziun dils dus museums en Surselva entras las vischnaucas.

La Ligia grischa sut niev presidi

A caschun dalla radunonza generala dils 5 da november elegia il chor dalla Ligia grischa Rest Luis Deplazes sco niev president. El remplazza inspectur Gion Dietrich che ha tgamunau 9 onns quei renomau chor.

Sport

Cuorsas internaziunalas en Surselva

Ils 2 e 3 da fevrer ha liug a *Lags* per l'emprema gada il cup mundial d'acrobatica cun skis, dil qual concurrents ord 11 naziuns fan part.

Ils 24 e 25 da fevrer organisescha *Mustér* per l'emprema gada in slalom internaziunal FIS per damas. Victura daventa Erica Hess. L'auter di realisescha era *Vuorz* per la sisavla gada ina semeglianta cuorsa, ella quala Marie-Theres Nadig va puspèi culla plema.

Scola

Nova scoletta a Falera

Dapi entgins onns ha l'Uniun da dunnauns e mattauns da Falera organisau in survetsch da survigilar ils affons per zacontas uras a di. La mira dalla uniun era secapescha da fundar ina scoletta. Quella ha denton saviu vegnir realisada per igl atun 1978 cura che la vischnaunca ha mess a disposiziun in local en casa da scola ed ha surpriu ils cuosts dalla scoletta. La mussadra dat mintgamai mezz di scola a Falera, l'autra mesadad a Sevgein.

Scolaziun da carschi

La *Ligia romontscha* ensemen cun las uniuns regionalas cuntinuescha era egl onn 1978/79 culla scolaziun dils carschi. En Surselva han differents referats liug: La televisiun e l'influenza sigl affon (Imelda Coray-Monn), Giuventetgna e baselgia – digl ir en baselgia (Plevon Marcus Flury), Vegliadetgna – la biala stagiun (Sep Antoni Curschellas), Energia atomara en Svizra, gie ni na? (dr. Flurin Maisen, Gallus Cadonau, Clau Foppa, insch. Tumaisch Deplazes, lic. fil. Pieder Simeon (meinadiscussiun).

Era en *Lumnezia* vegn ei cuntinuu culla scolaziun da carschi entras differentas seras da referats e discussiun.

Libertad da pressa

Miez december plaيدا cuss. gov. Donat Cadruvi davart «La libertad da s'exprimer a vosta dalla pressa» a caschun dalla conferenza da scolasts dalla Foppa.

Cuors da lavinas a Tujetsch

Ils 2 e 3 da december realisescha il survetsch d'agid dalla Secziun Pèz Terri sut l'egida da Pius Condrau in cuors da lavinas, dil qual ver 80 participonts dalla

Surselva fan part. Ignazi Schmid, Sedrun ei responsabels per la part administrativa, ferton che Felici Gadola ed Alexi Dermon, Mustér, meinan la part tecnica.

Politica

Center d'administraziun regional a Glion

Il 29 d'october inaugurescha Glion la casa cumin. Il architects Othmar Fetz, Clau Maissen e Jakob Montalta han fatg ord l'anteriura casa da scola in center d'administraziun per la vischnaunca da Glion, per il cumin dalla Foppa, il district dil Glogn, la Corporaziun da vischnauncas Surselva sco era entginas partiziuns dil Cantun. La renovaziun ha custau ver 2,6 mill. frs. A caschun dalla avertura exponan Christian Blumenthal da Murissen a Glion ed Aluis Casutt, Glion ina retscha da lur maletgs.

Via rapida Panaduz-Versomi-Glion

Il 14 da mars salva la Partida democratica dalla Foppa ina radunonza d'orientaziun davart in project per ina nova via Panaduz-Versomi-Glion, era numnada la via rapida. Dalla discussiun alla meisa rodonda fan part: cuss. guv. Donat Cadru-

vi, insch. Fuhr ed ils deputai Ernst Buchli e Christian Candrian. Ils biars dils presents ein encunter il project dils inschigniers Werffeli e Winkler, Cuera, specialmein pervia dils bials praus che vegnessen disfatgs entras quella nova via e pervia digl immens traffic che fussi da disavantatg per las maschinas agricolas. Da l'otra vart vegn ei era fatg attent che quella via possibilitass ina colligiasiun favoreivla e sperta cun Cuera, aschia che Sursilvans savessen luvrar ella regiun da Cuera e habitar en lur regiun.

Dismessa da rumians

Naven da miez mars ei la dismessa da rumians en Surselva en funcziun. La Corporaziun da vischnauncas Surselva, dalla quala 43 da 48 vischnauncas fan part, ha realisau quei project suenter liungas preparativas e difficultads. Il Consorzi Levy SA (Mustér) e Buchli & Co. (Versomi) transportan ils curdems a Val Casti ella vischnaunca da Sagogn. Pli tard vegn ins a far diever dalla deponia da Rueun. – Cun quella dismessa da rumians svaneschan 60 deponias selvadias en Surselva.

La Regenza grischuna viseta la Lumnezia

Ils 12 da fevrer serenda la Regenza grischuna a Vella per sediscuorer cun ils 15 presidents communalis dalla Lumnezia e cun ils deputai da quei cumin davart demandas e problems che fatschentan quella val. Ins sefatschenta specialmein dal-

la ulivaziun intercomunala da finanzas, da problems da vias, migliuraziuns e taglia, plazs da lavur ella regiun. Era las prescripziuns pli rigurusas davart igl acquist da schischom tras jasters digl exteriur vegnan tratgas a strada. Ils Lumnezians fan attents che quella midada havessi nauschas consequenzas per lur val e specialmein per la vischnaunca da Degen cun la surbaghegiada «Vallada nova».

Niev derschader cantunal dalla Surselva

Alla sessiun dil november elegia il cussegl grond denter auter era dr. Marcus Defuns, Trun/Tavau sco derschader cantunal. La redacziun digl Ischi semestril gratescha a siu anteriur collega per quella honorifica elecziun.

Votaziuns

Palancau cantunal

Ils 17 da fevrer accepta il Grischun la nova lescha d'agid a mendus cun 41 235 gie encunter 2 906 na. Ella garantescha ad affons e giuvenils ina megliera promozion, occupaziun, instrucziun e tgira.

Resultats dalla Surselva

	gie	na
Cadi	3056	353
Foppa	1652	91
Lumnezia	1338	148
Rueun	793	77

Palancau federal

Ils 17 da fevrer ha il pievel svizzer da decider davart 4 projects. Ils resultats secloman sco suonda:

	Votar cun 18 onns		Vias d'ir a spass	
	gie	na	gie	na
Grischun	20 177	25 826	33 256	12 583
Svizra	933 676	964 105	1 466 144	423 774

	Scamond da reclama per alcohol e fimar		Lescha d'atom	
	gie	na	gie	na
Grischun	21 390	24 151	24 975	20 832
Svizra	722 842	1 114 485	965 271	919 923

Economia

Niev directur da cura e traffic a Sedrun

L'entschatta october elegia la suprastanza dalla Uniun da cura e traffic Robert Wildhaber sco niev directur da cura e traffic per Tujetsch. El ei successur da Beat Ritter.

Dils 27 d'october entochen ils 12 da november realisescha Sedrun el Casino Zürichhorn a Turitg ina acziun da propaganda per siu territori turistic. Alla avertura presenta il niev directur la vallada tuatschina ed il cavacristallas, Dosi Venzin expona sia crappa preziosa.

Lavur cuorta ella Fabrica da ponn Trun

Dil rapport da gestiun 1977/78 dalla Fabrica da ponn Trun, presentaus alla radunanza generala dils 2 da december san ins concluder che las difficultads dalla interpresa seresultan per part era dil franc svizzer survaletau. Tier la fabricaziun da vestgadira ei il resultat positiv, ferton che la fabricaziun da teila ha da sbatter cun difficultads. Per quei sto la lavur cuorta vegnir introducida naven dalla entschatta 1979.

Novas Bancas Raiffeisen

Igl onn vargau (1978) ha *Tujetsch* saviu inaugurar la nova Banca da Raiffeisen, fundada 1944. Ella sesanfla ella nova casa da Simeon Cavegn sil plaz Cadruvi a Sedrun, nua ch'ella ha giu sia dimora gia dapi siu origin. – Ils 17 da fevrer sa era la Banca Raiffeisen da *Mustér*, fundada 1923, arver sias novas localitads el baghetg dil Hotel Cristallina.

Collaboraziun denter ils runals da Sedrun, Rabius e Trun

Per igl unviern 1978/79 offreschan ils runals da Sedrun, Rabius e Trun ina carta da sesiun da 220. – frs. per carschi ed ina da 120. – frs. per affons ed emprendists. Cun quella carta san ins far diever da tut ils stabiliments dallas societads numnadas. Plinavon retscheivan ils possessurs da talas cartas ina reducziun da 20% per far diever dil bogn cuvretg a Sedrun. Ina secunda varianta dat la pusseivladad als possessurs dalla carta da sesiun pils runals da Rabius e Trun d'obtenir ina reducziun sin las cartas da di per ils runals a Sedrun. Denter Rabius e Trun vegn purschiu cun quella carta ina reducziun da mintgamai 50%.

Uniun professionala dalla Surselva

Ils 16 da mars salva l'Uniun professionala dalla Surselva la quarta radunanza generala suenter ina pli liunga pausa. Il president, Gabriel Lutz, constatescha cun

plascher che la nova scola professiunala seigi baghegiada a Glion e seigi aschia restada ella regiun. – Damai che la presenza alla radunonza ei onz magra, pondereschan ins co ins savess' migliurar quella situaziun. Ina idea füss da crear uniuns pli pintgas, eventualmein sin basa circuitala. Deputau dr. Walter Schenker ei denton per mantener quella uniun, damai che mo aschia seigi ei pusseivel da contonscher zatgei.

Las Ovras electricas Glion I e II caschunan vinavon discussiuns

Il 30 d'october vegn fundau a Glion las «Ovras electricas SA» cun in capital da 60 mill. francs. Il capital stat ad interim en possess dallas Ovras electricas dalla Svizra dil nord-ost (NOK), igl ei denton dau la pusseivladad al Cantun Grischun ed allas vischnauncas da concessiun da separticipar da quella societad acziunara. Sco parsura dil cussegl d'administraziun vegn cuss. gov. dr. W. Geiger, S. Gagl, elegius. – Cun quei ei l'opposiziun encunter il project denton buca aunc svanida. L'Uniun Pro Rein anteriur instradescha ella vischnaunca da Breil ina iniziativa che pretenda ina expertisa ecologica avon ch'ei vegni entschiet cullas lavurs. Il 2 e 3 da december fiera la vischnaunca l'iniziativa cun 374 na encunter 251 gie. Interessanta ei la repartiziun dallas vuschs dallas differentas fracziuns:

	na	gie
Breil-vitg	218	78
Dardin	50	32
Danis-Tavanasa	106	141

Era la Regenza grischuna decida l'entschatta 1979 da buca dar suatientscha al Cussegl federal che giavischava medemamein ina expertisa ecologica. La Regenza fa valer ch'ei seigi buca pusseivel da midar ils contracts ch'ein aunc oz valeivels, e perquei hagi ina expertisa ecologica negin senn. Quella decisiun caschuna d'ina vart affirmaziun tras las vischnauncas pertuccadas, da l'autra vart opposiziun che deriva schizun d'ordeifer il Cantun Grischun (Turitg). La fin da mars convocheschan la Fundaziun svizra per la tgira dalla patria sco era l'Uniun Pro Rein anteriur ina conferenza d'informaziun a Turitg per la pressa ed ils mediums da radio e televisiun. Da quella orientaziun fan part: cuss. naz. E. Akeret, Winterthur, Gallus Cadonau, president dalla Pro Rein anteriur, deputau A. Krättli, Cuera e deputau dr. Lenzlinger, Hausen (Appenzell). – La NOK sesprova denton da vegnir ad ina pacificaziun. En quei senn ha liug la fin da mars in discuors denter la NOK, in representant dallas vischnauncas da Glion I e II, representants dils pescadurs ed emploiai dalla administraziun cantunala. El center dalla discussiun sut il presidi da cuss. gov. Reto Mengiardi ein damondas dalla pesca e dil schurmetg dalla natira. Ins decida da numnar ina gruppa da lavur da specialists che duei tener quen dils interess differentes.